

ських не укріплене, а також у характері домобудування. Гришівські житла, як і будівлі бондарихинської культури, представлено землянками великих розмірів (поселення в урочищі Бондариха поблизу с. Ніцахи та ін.)⁶, в той час, як юхнівські племена будували наземні житла площею 3×5 м.

Описана пам'ятка підтверджує думку В. А. Іллінської про генетичний зв'язок юхнівської та бондарихинської культур.

Таким чином, поселення належить до першого найбільш раннього етапу юхнівської культури, який виділила О. М. Мельниковська. Цей етап датується з кінця VII ст. до н. е. до кінця V ст. до н. е. і характеризується рисами, спільними з бондарихинською культурою.

Поселення поблизу хут. Гришівка є однією з найбільш південних пам'яток юхнівської культури. Причини, що примусили племена бондарихинської культури звільнити території, на яких вони мешкали, пов'язані, на думку більшості археологів, з появою у Лісостеповому Лівобережжі у VI ст. до н. е. скіфських племен посульсько-донецького типу.

Л. Г. КОВАЛЕВА

Матеріали раннежелезного века из поселения Гришевка на Черниговщине

Резюме

В работе публикуются материалы раннего железного века, обнаруженные при раскопках многослойного поселения у хут. Гришевка, Борзнянского района, Черниговской области, проводившихся в 1969—1971 гг.

С верхним слоем этого памятника связаны два углубленных жилища и большое количество различного вещественного материала. Найденные здесь металлические изделия и керамика позволяют отнести поселение к раннему этапу юхновской культуры и датировать его VI в. до н. э.

Б. Ю. МІХЛІН

Передскіфське поховання поблизу с. Василівка

Серед поховань у кургані поблизу с. Василівки, Старобешівського району, Донецької області, розкопаному в 1972 р. Азовським загonom Сіверськодонецької експедиції ІА АН УРСР, привертає увагу поховання № 25, впущене в центр насипу. Воно виявлене на глибині 2,4 м, де розташовувалися поперечні дерев'яні плахи, що перекривали могилу. Остання являла собою прямокутну яму, витягнуту по лінії північ—захід. Розміри могили — $1,8 \times 1$ м, дно її заглиблене на 0,1—0,15 м нижче плах.

Похований (рис. 1, 1) лежав випростаний на спині, орієнтація західна. Кістки рук покладені вздовж тулуба, причому права рука злегка зігнута в лікті. Кисть лівої руки була стиснута, а правої — відігнута праворуч.

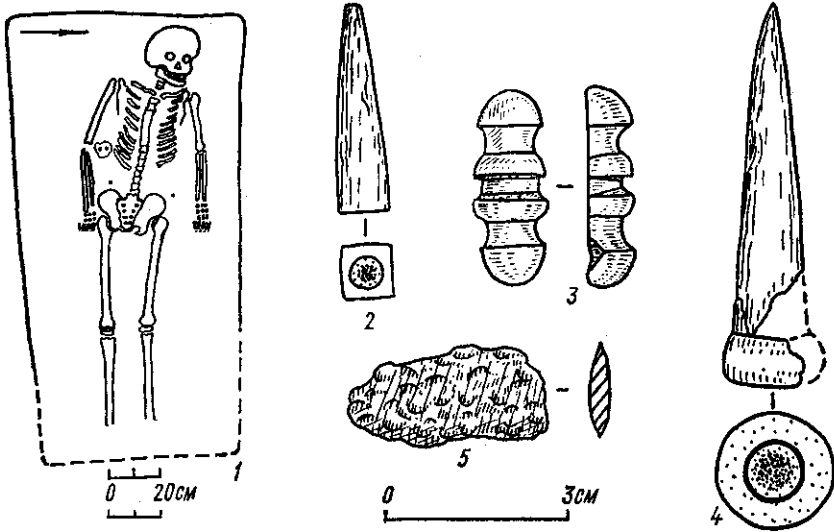
Інвентар поховання бідний, але викликає певний інтерес. Між ребрами і ліктем правої руки знайдено грудку крихкої жовтої маси, що є, очевидно, залишками жертвної їжі. Тут лежав залізний двогострий ніж. Верхня його частина цілком знищена, і лише вістря клинка (рис. 1, 5), встромлене у грудку, збереглося відносно добре. Поруч трапився кістяний чотиригранний втульчастий наконечник стріли (рис. 1, 2), а на захід від жертвної їжі, біля правого стегна,— кістяне

⁶ Іллінська В. А. Нові дані про пам'ятки доби бронзи в Лівобережному Лісостепу.— Археологія, 1957, т. 10, с. 56; Ковпаненко Г. Т. Племена скіфського часу на Борсклі. Київ, 1967, с. 23.

втульчате знаряддя, ймовірно, проколка. На поясі біля лівого стегна виявлено кістяну різьблену застібку.

Проколка (рис. 1, 4) збереглась погано, але форму її можна відновити. Знаряддя закінчувалося муфтою діаметром 2 см і мало неглибоку втулку — не більше і — 1,3 см. Максимальний діаметр проколки — 1,3 см, довжина її — 6,3 см.

Аналогії наконечнику стріли відомі в пам'ятках передскіфського часу Північного Причорномор'я, зокрема на чорноліських городищах, у

Поховання передскіфського часу:

1 — план поховання; 2 — кістяна стріла; 3 — застібка; 4 — кістяна проколка (?); 5 — фрагмент залізного ножа.

кургані Мала Цимбалка¹. Такі стріли є і в кургані поблизу Ворошиловська, на таврському поселенні Уч-Баш (IX—VIII ст. до н. е.), у передньому шарі Кіровського поселення, в Кобяково і Дагестані².

Особливої уваги заслуговує кістяна застібка (рис. 1, 3). Вона невелика (довжиною 3,2 см, шириною до 1 см), має плоску тильну частину, грибоподібні закінчення і поперечну канавку з високими, округлими бортиками. Цікаве коло аналогій цієї речі. Ідентичні застібки, але з м'якого каменю, знайдено в карасуксько-тагарському могильнику Райков Улуч і на Алтаї (Ближні Єлбани VII), де вони датуються VIII—VII ст. до н. е.³ Дуже близькі вироби трапилися у Північній Туві, Східному Казахстані, на Північному Кавказі і поблизу м. Запоріжжя, а також в Ірані у могильнику Сіалк В. У всіх випадках ці застібки датуються VIII—VII ст. до н. е.⁴

Слід зазначити і деяку схожість описаних застібок з пізнішими скіфськими сагайдачними застібками (не виключено, що в останніх слід бачити дальший розвиток типу).

¹ Мелюкова А. И. Вооружение скифов.—САИ, 1964, вып. Д1-4, с. 10, табл. 1, А, 4, 8, 16, Б, 3, В, 9.

² Минаева Т. М. Могила бронзової епохи в г. Ворошиловске.—КСИИМК, 1947, вып. 16, с. 133, рис. 42, 3; Тереножкин А. И. Предскіфский период на днепровском Правобережье. Киев, 1961, с. 190; Лесков А. М. Кировское поселение.—В кн.: Древности Восточного Крыма. Киев, 1970, с. 47, рис. 29: 1. Смирнов К. Ф. Археологические исследования в районе Дагестанского селения Тарки в 1948—1949 гг.—МИА, 1951, № 23, с. 261, рис. 17, 12, 13, Шарфугдинова Э. С. Наконечники стрел из поселения Кобяковской культуры эпохи поздней бронзы.—КСИА АН СССР, 1973. № 134, с. 103, рис. 38, 5.

³ Членова Н. Л. Хронология памятников карасукской культуры.—МИА, 1972, № 182, с. 130, табл. 25, 19, 27, 51.

⁴ Там же, с. 130, табл. 25, 28, 30.

Предскифское погребение близ с. Васильевка

Резюме

При раскопках кургана I у с. Васильевки Старобешевского района Донецкой области было обнаружено впускное погребение (№ 25), совершенное в прямоугольной яме, перекрытой деревянными плахами. Костяк погребенного лежал в вытянутом положении на спине, головой на запад. Инвентарь беден: костяные втульчатая проколка, резная застежка и втульчатый четырехгранный наконечник стрелы, фрагменты железного ножа. Погребение датируется VIII — первой половиной VII в. до н. э.

Интересен круг аналогий застежки, найденных в погребениях близ г. Запорожья, на Кавказе, в Северной Туве, Восточном Казахстане, на Алтае и в Малой Азии.

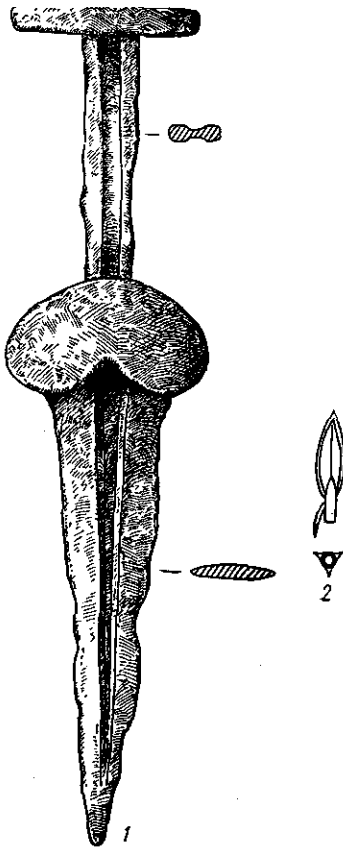
Е. В. ЯКОВЕНКО, В. Ф. ПОКОТИЛО

Скіфська зброя в Менському краєзнавчому музеї

З 1954 р. на Чернігівщині у райцентрі Мена працює краєзнавчий музей. Його численні, дуже старанно зібрані експонати висвітлюють історію Менщини з найдавніших часів до наших днів.

Цю замітку присвячено публікації двох предметів озброєння, виставлених у відділі стародавньої історії району. Один з них — прекрасно збережений залізний кинджал, знайдений в урочищі Лан на околиці м. Мена під час оранки. Це типовий скіфський акінак загальною довжиною 28 см. Пряме руків'я з жолобком посередині і двома боковими валиками вінчає тонке брускоподібне навершя (довжина руків'я — 8 см, ширина — 1,7 см, довжина навершя — 6,2 см, товщина — 1 см). Массивне перехрестя довжиною 6,5 см, шириною 2,4 см має округлу ниркоподібну форму. Клинок кинджала массивний; обидва леза від широкої основи під кутом сходяться до вістря, по центру леза — чотири поглиблені вертикальні лінії. У перетині клинок має лінзоподібну форму, довжина його — 15 см, ширина основи — 4 см (рис. 1, 1).

На жаль, відсутність інших супровідних матеріалів не дає змоги визначити характер комплексу в цілому; лишається припустити, що кинджал, можливо, належав до зруйнованого оранкою поховання воїна. Але завдяки тому, що акінак добре зберігся, можна з достатньою вірогідністю визначити його належність і час виготовлення. Найближчі територіальні паралелі (мається на увазі Лівобережне Подніпров'я) ми знаходимо цьому кинджалу серед комплексу речей відомої Старшої Могили поблизу

Предмети скіфської зброї:
1 — залізний кинджал; 2 — бронзовий наконечник стріли.